पुनर्भोजनमैथुने । द्यूतमद्यम्बुपानञ्च दयस्यां वैष्णवस्त्यजेदिति" विष्णुधर्मोत्तरे "असम्भाष्यान् हि सम्भाष्य तुलस्य तसिकादलम् । आमलक्याः फलं वापि पारणे प्राश्य शुध्यति" "असकृज्जलपानं च दिवास्वापञ्च मैथुनम् । ताम्बूलचर्वणं मांसं वर्ज्जयेत् व्रतवासरे" इति च । वसिष्ठः "उपवासे तथा श्राद्धे न खादेद् दन्तधावनम् । दन्तानां काष्ठसंयोगोहन्ति सप्त कुलानि चेति" दन्तधावने प्रायश्चित्तं च विष्णुरहस्ये "श्राद्धोपवासदिवसे खादित्वा दन्तधावनम् । गायत्र्याः शतसंपूतमम्बु प्राश्य विशुद्ध्यतीति" हारीतः "पतितपाषण्डिनास्तिकसम्भाषणमन्दताम्बूलादिकमुपवासादिषु वर्ज्जयेदिति" कूर्मपुराणे "बहिर्ग्रामान्त्यजान् स्तूतिं पतितञ्च रजस्वलाम् । न स्पृशेन्नाभिभाषेत नेक्षेत व्रतवासरे" इति विष्णुरहस्ये "स्तूत्यालोकनगन्धादिखादनं परिकीर्त्तनम् । अवस्त्र वर्ज्जयेत् सर्वं,पासानाञ्चाभिकाङ्क्षणम् । गात्राभ्यङ्गं शिरोऽभ्यङ्गं ताम्बूलं चानुलेपनम् । व्रतस्थो वर्ज्जयेत् सर्वं यच्चान्यत् निराकृतमिति" ब्रह्माण्डपुराणे "कांस्यं मांसं सुरां क्षौद्रं लोभं वितथभाषणम् । व्यायामञ्च प्रवासञ्च दिवास्वप्नं तथाञ्जनम् । तिलपिष्टं मसूरांश्च द्वादशैतानि वैष्णवः । द्वादश्यां वर्ज्जयेन्नित्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते" इति ।

एकादश्यां श्राद्धं कृत्वापि न भोक्तव्यं तदाह कात्यायनः "उपवासो यदा नित्यः श्राद्धं नैमित्तिकं भवेत् । उपवासं तदा कुर्यादाद्याय पितृसेवितमिति" तथा "मातापित्रोः क्षये प्राप्ते भवेदेकादशी यदा । अभ्यर्च्य पितृदेवांस्तु आजिघ्रेत् पितृसेवितमिति" यत्तु वचनम् "श्राद्धं कृत्वा तु यो विप्रो न भुङ्क्ते पितृसेवितम् । हविर्देवा न गृह्णन्ति कव्यञ्च पितरस्तथेति" तदेकादशीव्यतिरिक्तविषयम् आद्याशेनापि भोजनकार्य्यं सिध्यति तस्य भोजनकार्य्ये विधानात्"

स्तूतकादौ दानार्चनरहितमुपवासमात्रं कुर्यात् तदुक्तं कूर्मपुराणे "काम्योपवासे प्रक्रान्ते त्वन्तरा मृतसूतके । तत्र ताम्र्यं व्रतं कुर्यात्दानार्चनविवर्जितम्" इति वराहपुराणे "स्तूतके च नरः स्नात्वा प्रणम्य मनसा हरिम् । एकादश्यां न भुञ्जीत व्रतमेवं न लुप्यते । स्तूतके न च भुञ्जीत एकादश्यां सदा नरः । द्वादश्यान्तु समश्नीयात्स्नात्वा विष्णुं प्रणम्य चेति" । तत्र परित्यक्तं देवार्चनं स्तूतकान्ते कुर्यात् तदुक्तं मत्स्यपुराणे "स्तूतकान्ते न स्नात्वा पूजाविधिं तत्रार्हनम् । दानं दत्त्वा विधानेन व्रतस्य फलमश्नुते" इति । स्त्रीणां रजोदर्शनेऽपि न व्रतत्यागः किन्तु देवतार्च्चनादिरहितं स्तूतकादाविवोपवासमात्रं कार्य्यं तदाह पुलस्त्यः "एकादश्यां न भुञ्जीत नारी दृष्टे रजस्यपि" इति । अत्र्यङ्गिरः "संप्रवृत्तेऽपि रजसि न त्वाज्यं द्वादशीव्रतमिति" । सत्यव्रतोऽपि "प्रारब्धदीर्घतपसां नारीणां चेद्रजोभवेत् । न तत्रापि व्रतस्य स्यादुपरोधः कदाचनेति" शुद्ध्यनन्तरं देवतार्च्चनादिकं कुर्यात् तथा च स्मृतिः "स्नात्वा भर्तुश्चतुर्थेऽह्नि शुद्धा स्यात्परिचारके । पञ्चमेऽहनि शुद्धा स्याद्दैवे पित्र्ये च कर्म्मणीति"

नित्योपवासप्रकारो विष्णुरहस्येऽभिहितः "अथ नित्योपवासी चेत्स्यायं प्रातर्भुजिक्रियाम् । वर्ज्जयेन्मतिमान् विप्रः संप्राप्ते हरिवासरे" इति ब्रह्मवैवर्त्तेऽपि "इति विज्ञाय कुर्वीत नित्यमेकादशीव्रतम् । विशेषनियमाद्भक्तोऽहोरात्रं भुक्तिवर्जितः । निगृहीतेन्द्रियः श्रद्धावहायोविष्णुतत्परः । उपोष्यैकादशीं पापान्मुच्यते नात्र संशयः" । शक्तौ सत्यां नियमानाचरेत् तथा च कात्यायनः "शक्तिमांस्तु ततः कुर्यान्नियमं सविशेषणमिति" ।

यदा द्वादश्यां श्रवणनक्षत्रम्भवेत् तदा शुद्धैकादशीमपि परित्यज्य द्वादश्यामेवोपवसेत् तथा च नारदीये "शुक्ला वा यदि वा कृष्णा द्वादशी श्रवणान्विता । तयोरेवोपवासश्च त्रयोदश्यां च पारणमिति" तथा "एकादश्यान्त्यविद्धायां संप्राप्ते श्रवणे तदा । उपोष्याद्वादशी शुद्धा सर्व्वपापक्षयावहेति" यदा पारणपर्य्याप्ता द्वादशी स्यात्तदा तस्यामेव पारणा कार्य्या न तु त्रयोदश्यां तदुक्तम् "भवेद्यत्र त्रयोदश्यां द्वादश्यास्तु कलाद्वयम् । द्वादश द्वादशीर्हन्ति त्रयोदश्यां तु पारणम् । कलाद्वयं त्रयं वापि द्वादशीं न त्वतिक्रमेत् । पारणे मरणे नृणां तिथिस्तात्कालिकी स्मृतेति" ननु द्वादशातिक्रमेऽपि नास्ति दोषः "सा तिथिः सकला ज्ञेयेति "वचने साकल्यविधानादिति चेत् मैवं साकल्यस्य स्नानादिविषयत्वात् वाक्यशेषे "स्नानदानजपादिषु" इत्यभिधानात् । पारणे तु साकल्यवचनं न प्रवर्त्तते "तिथिस्तात्कालिकी ज्ञेयेत्युक्तेः

अल्पद्वादशीकाले यदा पारणन्तदा सद्भिः प्रागेव सर्व्वाः क्रियाः कर्त्तव्याः तदुक्तं नारदीये "अल्पायामथ विप्रेन्द्र! द्वादश्यामरुणोदये । स्नात्वार्चनाक्रियाः कार्य्या दानहोमादिसंयुताः । एतस्मात्कारणाद्विप्र! प्रत्यूषे स्नानमाचरेत् । पितृतर्पणसंयुक्तं स्वल्पां दृष्ट्वा च द्वादशीम् । महाहानिकरी ज्ञेया द्वादशी वह्निता च